

De l'anàlisi del cinisme a la teoria de les esferes

Aproximació al pensament de Peter Sloterdijk

Joan Pipó Comorera

Seguint i corregint el camí dels grans postmetafísics contemporanis (Nietzsche, Heidegger, Adorno, Foucault), l'obra filosòfica de Peter Sloterdijk ha estat una de les fites més engrescadores de la filosofia europea de les dues últimes dècades. Quan encara són recents les conferències que el pensador alemany ha fet a Barcelona en el decurs dels últims tres anys i quan és a punt de publicar-se en castellà l'últim volum de la seva trilogia *Esferes*, Joan Pipó, bon coneixedor de les últimes tendències de la filosofia postmoderna, ha preparat per a IDEES una documentada presentació general de l'obra de Sloterdijk a partir de les seves aportacions més significatives i del context històric en el què es desenvolupa.

IRRUPCIÓ EN ESCENA

L'any 1983 es va publicar a Alemanya un voluminós estudi de mil pàgines que versava sobre l'estructura i dinàmica dels fenòmens «cínics» que creuaven la història de la humanitat i que duia el suggestiu títol de *Crítica de la raó cínica*. El nom del seu autor, Peter Sloterdijk, resultava aleshores pràcticament desconegut. Només havia publicat un altre llibre el 1976, que no havia aconseguit gaires lectors: *Literatura i organització de l'experiència de vida. L'autobiografia a la dècada dels vint* que era, de fet, la seva tesi de doctorat.

L'acollida de la segona obra de Sloterdijk, en canvi, va ser de signe molt diferent. Publicada per l'editorial Surkhamp, *Crítica de la raó cínica* va ocupar ràpidament un lloc central en la cartellera de les grans novetats filosòfiques contemporànies: va aconseguir la gesta de convertir-se en el llibre de filosofia en llengua alemanya més venut de la segona meitat del segle xx. Aquesta circumstància permetia aparellar-lo amb l'altre *best-seller* filosòfic produït a la primera meitat del segle passat, *La decadència d'Occident*, que Oswald Spengler va publicar a les acaballes de la Primera Guerra Mundial.

De fet, entre *Crítica de la raó cínica* de Sloterdijk i *La decadència d'Occident* de Spengler hi havia un punt formal de coin-

---

Crítica de la raó cínica va ocupar ràpidament un lloc central en la cartellera de les grans novetats filosòfiques contemporànies: va aconseguir la gesta de convertir-se en el llibre de filosofia en llengua alemanya més venut de la segona meitat del segle xx

cidència que, vist de forma retrospectiva, pot ajudar a entendre l'èxit immediat que totes dues obres van aconseguir: resulta que eren obres que, deixant-se relatar com a originals diagnòstics formulats sobre «l'esperit dels temps actuals», van néixer tenint al seu favor el do de «l'oportunitat», ja que tots dos diagnòstics van ser llançats en uns moments socials marcats per la sensació d'ensorrament de vells models explicatius.

En el cas del *best-seller* de Spengler, resultava evident que un llibre començat a escriure amb la intenció de «no desmerèixer els esforços militars d'Alemanya» hauria de trobar a l'Alemanya derrotada molts lectors predisposats a escoltar amb interès el seu relat sobre el suïcidi de l'esperit fàustic i l'envelliment i futura mort que espera a totes les cultures superiors; sobretot quan s'apuntava també la possibilitat que el malalt no estigués encara mort i sí infectat per elements externs a la cultura fàustica dels europeus del nord-oest –una tesi aquesta que casa-va perfectament amb la idea que posteriorment van difondre els nazis sobre la punyalada que l'invencible exèrcit alemany hauria rebut a l'esquena.

Quant al *best-seller* de Sloterdijk, va aparèixer als inicis dels anys 80 del segle passat, en una conjuntura intel·lectual que va acollir amb un aclaparador èxit mundial les obres de dos altres «ontòlegs del present» que tenien el seu taller filosòfic a l'altra banda del Rin. Eren els casos de Jean Baudrillard, amb les seves escoltades teories sobre la fi del real i la irrupció de l'era dels simulacres, i de Jean-François Lyotard, amb el seu també molt escoltat informe sobre una «condició postmoderna» que s'hauria assentat en la cultura de l'època provocant, entre d'altres efectes, la «incredulitat envers els grans relats», o sigui, la definitiva descomposició de les visions universalistes de la història.

Sens dubte, la gran audiència obtinguda als anys vuitanta per part d'aquests tres autors mostra que aquella era, en efecte, una època d'ensorrament de vells models explicatius

Sens dubte, la gran audiència obtinguda als anys vuitanta per part d'aquests tres autors mostra que aquella era, en efecte, una època d'ensorrament de vells models explicatius. Per dir-ho amb unes eloqüents paraules de Baudrillard, resultava que «l'època s'havia quedat òrfena de les seves pròpies anàlisis». Però, ¿quin era l'horitzó que s'havia ensorrat? Hi hagué un llarg moment en què el predomini dels corrents de pensament marxista dins del món intel·lectual va ser quasi absolut. De fet, a partir del final de la Segona Guerra Mundial, i empès en bona part per les excel·lents dotes publicitàries que demostrà Sartre a l'ho-

ra de promoure la necessitat del «compromís social» de l'intel·lectual, es va consolidar a Europa un determinat «estat d'opinió» en el si de la classe intel·lectual. Per una banda, els pensadors que aspiraven a elaborar treballs de reflexió es van acostumar a valorar les seves investigacions en funció de la contribució que aquestes poguessin fer a la crítica de la ideologia imperant en la societat capitalista. Per una altra banda, els arribistes amb ganes de fer una carrera com a intel·lectuals crítics varen comprendre que calia assumir públicament el seu compromís polític en la defensa dels explotats pel sistema capitalista, demostrar ser experts en el coneixement de les lleis transformadores de la història descobertes pel gran pare fundador del materialisme històric i, fins i tot, formar part de la cèl·lula d'un partit d'avantguarda proletària preocupat per atorgar a la classe obrera el protagonisme que li correspondria en la finalització de la història.

Probablement, aquestes dues últimes actituds marquen i delimiten l'extens terreny ocupat per la perspectiva marxista al tercer quart del segle xx. Si bé la llarga història del marxisme també inclou la llarga història de les crítiques de què ha estat objecte, en els decennis posteriors a la Segona Guerra Mundial la perspectiva marxista va arribar a tenir una presència tan gran en el món de l'acadèmia i la cultura dels països que aleshores integraven el bloc anomenat «occidental» (del «bloc oriental», no cal ni parlar-ne) que en molts cercles intel·lectuals no hi hagués la possibilitat de prendre's seriosament els qüestionaments de les bondats de la visió marxista de la història. Un exemple força il·lustratiu d'aquella situació d'«hegemonia» del marxisme dins de la classe intel·lectual és el de les terribles crítiques que va rebre Albert Camus arran de la publicació, l'any 1951, del seu assaig *L'home rebel*.

Cap a la meitat de la dècada dels 70 va produir-se un esdeveniment que era una prova incontestable de la debilitat de la vella doctrina marxista: un grup d'exmilitants maoistes havia decidit especialitzar-se en la denúncia dels antics mestres que, suposadament, els haurien enganyat amb les seves idees. D'aquesta manera, van passar a integrar un nou moviment, el dels «*nouveaux philosophes*», que comptava entre els seus representants més coneguts amb autors com Bernard-Henry Levi i André Glucksmann. De fet, qualificar-se en els anys 70 com un seguidor del materialisme històric fundat per Marx implicava adoptar una actitud intel·lectual nostàlgica i conservadora; però en aquells anys el poder de pressió social dels seguidors de la fe marxista era encara molt gran. Això explica perquè la irrupció en escena d'uns exmarxistes que confessaven sentir-se víctimes d'un engany històric, va provocar una gran suma d'insults, però alhora també explica el fet que, a principis dels anys 80, qualsevol pensador que s'atrevis a parlar del present sense recórrer al paradigma marxista provocava dos fenòmens oposats: d'una banda, les inevitables desqualificacions dels marxistes més conservadors i, de l'altra, una atenció molt viva per part dels espectadors contemporanis de ment més lliure. Aquest va ser justament el cas de Baudrillard, Lyotard i Sloterdijk. De fet, tots tres eren intel·lectuals formats dins d'aquella preocupació de l'època que impulsava a col·laborar en la crítica de la ideologia i l'alienació, però també eren pensadors amb vida pròpia, capaços de seguir una evolució no prevista pel manual amb què van començar els estudis.

Hi hagué un llarg moment en què el predomini dels corrents de pensament marxista dins del món intel·lectual va ser quasi absolut

LA «CRÍTICA DE LA RAÓ CÍNICA»

A *Crítica de la raó cínica* havíem dit que Sloterdijk hi fa un estudi sobre l'estructura i la dinàmica dels fenòmens cínics i que hi exposa un diagnòstic sobre l'esperit del temps present a partir de nous conceptes, és a dir, de conceptes que no eren tributaris de la perspectiva marxista de la història. A més, és important descobrir que la redacció d'aquesta obra va ser possible gràcies a l'adopció per part de Sloterdijk de la distinció terminològica del filòsof alemany Niehu-est-Pröbsting en l'obra *El quínisme de Diògenes i el concepte de cinisme*.¹ En aquesta obra, per referir-

se al cinisme dels antics s'emprava el terme de «quinisme», mentre que s'utilitzava el terme «cinisme» per caracteritzar la recuperació i el nou ús que els moderns haurien fet del cinisme dels antics. Sloterdijk no tan sols va donar per bona aquesta distinció, sinó que la va utilitzar com un campament base per assaltar la comprensió dels fenòmens cíncics que creuàrien la història del món. I el que més va voler subratllar fou precisament que el quinisme dels antics hauria estat un moviment de plebeus preocupats per la contestació de les mentides socials que servien al inter-

Els pensadors que aspiraven a elaborar treballs de reflexió es van acostumar a valorar les seves investigacions en funció de la contribució que aquestes poguessin fer a la crítica de la ideologia imperant en la societat capitalista

ressos dels poderosos, mentre que en els temps moderns el cinisme s'hauria fet més complex, associant-se també a la satisfacció que els poderosos sentirien per l'estat actual de les coses, una satisfacció que els impel·liria a no reprimir-se a l'hora de posar-se a parlar i riure.

La *Crítica de la raó cínica* té dues parts. La primera està constituïda per cinc capítols que, si bé eren qualificats de «consideracions preparatòries», van servir per a que l'autor exposés el seu diagnòstic sobre el temps present (segons Sloterdijk, en la nostra època s'ha produït una extensió total d'un «cinisme difós i universal»), i per prescriure com es pot alleujar la lògica sensació de malestar que afecta els habitants de la civilització cínica. En la segona part s'intenta realitzar un estudi general sobre l'emergència del «cinisme en el procés del món», que porta a concentrar-se en el seu aspecte fisiognòmic, fenomenològic, lògic i

també històric, que eren les qualificacions donades a les quatre «consideracions fonamentals» que la constitueixen. El capítol històric està dedicat sobretot a estudiar els models de consciència durant la república de Weimar. De fet, aquest període va despertar un gran interès durant la dècada dels 70 i el cinisme va ser justament un dels trets que va ser més ressaltat en els estudis que es van fer de «la cultura de Weimar» (de fet, Sloterdijk mateix és un especialista en la cultura d'aquesta etapa). Però el recorregut que fa Sloterdijk per relatar el naixement de les actituds cínciques en la història de la humanitat contemplava també moments molt anteriors, com ara aquell en què es va afirmar el costum d'intentar l'autoconservació tot procedint a la tècnica del cop de bastó contra l'enemic i no pas a partir d'una política de fugida.

Pel que fa a la descripció del cinisme modern, que es presentava com a característic de l'època de Weimar però també del present més immediat, Sloterdijk assenyalava dues figures que ajudaven a explicar la seva irrupció. Per una banda, el cinisme podia ser presentat com una «falsa consciència il·lustrada». Amb aquesta imatge volia indicar que, si bé el moviment històric de la Il·lustració havia debutat com un intent de desactivar els interessos en el manteniment d'estructures socials basades en el domini i l'explotació, les coses havien evolucionat d'una manera que permetia pensar que aquelles teòriques falses consciències s'havien pogut il·lustrar elles mateixes i podien sobreviure a les embestides de la crítica ideològica. Però, per una altra banda, i si s'investigaven també les evolucions del front dels integrats en el moviment històric de la Il·lustració que s'havia centrat en el treball de crítica ideològica, es podia descobrir que en el seu si es van arribar a construir grans teories que podien pressuposar l'existència de «falses consciències que

serien de totes maneres vertaderes», ja que formarien part de la sèrie de contradiccions necessàries perquè el proletariat pogués realitzar finalment la història, tal com plantejava la teoria marxista de la història. El cinisme, per tant, no havia de ser vist solament com una característica de les teòriques prepotències dominants i conservadores, sinó també com una pràctica molt més estesa que podia afectar també les diferents faccions que s'arrogaven la representació del progrés en la història.

En aquestes circumstàncies, si algú preguntés per l'estat de salut del vell projecte il·lustrat que tant va il·lusionar el Kant autor de *Crítica de la raó pura* —obra que, com Sloterdijk subratllava en la introducció, ja feia dos-cents anys que era en ruta—, caldria dir-li que el cinisme ambiental de l'època obligava a pintar un panorama més aviat gris. Ara bé, els autors amants de l'ontologia del present acostumen a adjuntar alguna prescripció al diagnòstic epocal expedit. En aquest sentit, l'Sloterdijk de *Crítica de la raó cínica* reivindicava de manera explícita l'efectivitat crítica i alliberadora que van tenir una sèrie de figures històriques que, ben lluny de perdre's en grans teories moralitzadores, haurien optat per la insolència a fi de combatre i ridiculitzar els costums socials opressors. I la figura de Diògenes va ser identificada com el primer gran impulsor d'aquesta tradició contestatària. Però com que hi hauria hagut també molts altres continuadors de l'actitud encetada per Diògenes, Sloterdijk va preocupar-se de resseguir i identificar els casos més importants apareguts en la història del «neoquinisme».

CONSOLIDACIÓ DEL REONEIXEMENT

Han passat més de vint anys des de la publicació de *Crítica de la raó cínica*. ¿Què ha fet el seu autor des d'aleshores? Doncs que la seva presència en el primer pla de l'escena filosòfica internacional no ha fet més que consolidar-se. Actualment, Sloterdijk ja no és conegut només per ser l'autor d'un *best-seller* filosòfic susceptible de caure en un oblit progressiu, com de fet va passar amb *La decadència d'Occident* de Spengler. La «bibliografia fonamental» que hem incorporat al final d'aquest article posa de manifest que ens trobem davant d'un «escriptor filosòfic» —així li agrada de presentar-se— que té al seu darre una obra molt extensa. Ara bé, els factors que més han contribuït a fer de Sloterdijk un autor del que ningú pot negar, ni tan sols el crític més aferrissat, que està en alça en la borsa dels valors filosòfics contemporanis, cal anar a buscar-los en aquelles reflexions que van tenir prou força com per ocupar les pàgines de crònica cultural de la premsa internacional.

I el primer gran episodi protagonitzat per Sloterdijk —després de l'aparició de *Crítica de la raó cínica*— està relacionat amb la publicació l'any 1986 de l'assaig *El pensador puja a l'escena. El materialisme de Nietzsche*. Sloterdijk hi proposava una interpretació de l'experiència filosòfica nietzs-

Aquest va ser justament el cas de Baudrillard, Lyotard i Sloterdijk. De fet, tots tres eren intel·lectuals formats dins d'aquella preocupació de l'època que impulsava a col·laborar en la crítica de la ideologia i l'alienació, però també eren pensadors amb vida pròpia, capaços de seguir una evolució no prevista pel manual amb què van començar els estudis

cheana que ha de ser qualificada d'«amabilíssima», i això li va fer guanyar un lloc central en les commemoracions del primer centenari de la mort de Nietzsche, que va esdevenir-se l'any 2000.² Un exemple de l'elevat grau d'amabilitat d'aquell retrat: la figura de Nietzsche acabava per ser-nos presentada com el principal promotor d'una «psicologia de les profunditats» capaç de tractar amb instàncies inaccessibles a totes les ètiques modernes fonamentades en la idea d'autonomia individual i que, per tant, mereixeria quedar aparellada amb fenòmens contemporanis com l'emergència del moviment obrer o del moviment feminista, esdeveniments que haurien contribuït a la reducció del dolor.

Però també cal esmentar una conferència de Sloterdijk que ha estat considerada com el cop d'efecte que assegurà de forma definitiva el seu reconeixement. L'any 1997, quan s'acomplia el

El cinisme, per tant, no havia de ser vist solament com una característica de les teòriques prepotències dominants i conservadores, sinó també com una pràctica molt més estesa que podia afectar també les diferents faccions que s'arrogaven la representació del progrés en la història

cinquantè aniversari de la publicació de *Carta sobre l'humanisme*, obra amb què Heidegger encetà una de les polèmiques filosòfiques més importants del segle xx –actualitzada als anys 60 per Foucault i altres «antihumanistes» francesos–, Sloterdijk va decidir escriure una nova resposta a Heidegger. El seu text fou llegit per primer cop a Basilea el mateix any 1997, però no va aconseguir ressonància pública fins que va fer-ne una segona lectura el 17 de juliol de 1999, en el marc d'un congrés al castell d'Elmau, i amb l'ajut d'unes declaracions de Habermas en les que afirmava que Sloterdijk «havia traspassat un límit que hauria de ser tabú per a qualsevol intel·lectual adult i responsable». El setembre de 1999 *Die Zeit* i *Der Spiegel* van publicar una pluja d'articles que, amb molt males maneres, venien a dir que l'autor de *Crítica de la raó cínica* –empès per un incontrolable desig de protagonisme– hauria acabat per defensar perilloses tesis filonazis en afirmar que la biotecnologia feia possible finalment l'antic projecte nietzschia i hitlerià de construir el superhome. És així com pogué parlar-se de l'explosió d'un debat entre Habermas i Sloterdijk a propòsit del perills i possibilitats de les noves ciències

biotecnològiques. En realitat, les referències sobre la biotecnologia que Sloterdijk havia introduït en el discurs d'Elmau eren absolutament marginals i estaven fetes, a més, en un to irònic. Però també és cert que en aquell moment hi havia molta predisposició a escoltar les opinions dels filòsofs sobre les noves possibilitats tècniques que oferien els últims progressos biotecnològics. I segurament aquest és un dels motius que més pot ajudar a explicar la gran ressonància mediàtica que va tenir el «debat Habermas-Sloterdijk». En qualsevol cas, amb *Normes pel parc humà* –títol d'aquesta polèmica conferència, que duia per subtítol *Una carta de resposta a la "carta sobre l'humanisme" de Heidegger*–, Sloterdijk va consolidar la seva presència a l'escena filosòfica contemporània. Però, fet i debatut, ¿qui era Sloterdijk?

PERFIL BIOFILOSÒFIC

Peter Sloterdijk va néixer a Karlsruhe el 26 de juny de 1947, fill de mare alemanya i de pare holandès. Va estudiar Germanística, Filosofia i Història a les universitats de Munic i d'Hamburg. En aquesta última es va doctorar l'any 1976 amb una tesi sobre l'autobiografia a la República de Weimar. L'any 1992 va accedir a la càtedra de Filosofia i Estètica a la Staatliche Hochschule für Gestaltung de Karlsruhe. Nou anys més tard va ser nomenat rector de la mateixa escola. També ha estat professor visitant a centres universitaris de París, Zuric, Viena i Nova York.

Una obra molt extensa i encara inacabada

Al marge de les obres filosòfiques i literàries que l'haurien pogut formar, Sloterdijk ha declarat que també l'han afectat diverses experiències vitals, com ara un viatge a l'Índia, que el va portar al centre de meditació de Poona; el descobriment de l'actitud vital de Hannah Arendt, capaç de no perdre el somriure quan pensava en les tragèdies polítiques que havia hagut de presenciar; o la visualització de la pel·lícula *Mash*, de Robert Altman, que considera una pel·lícula capaç de «concebre el propi temps amb pensaments (escènics)». Després de publicar *Crítica de la raó cínica* el 1983, Sloterdijk va adquirir fama d'autor «remarcable», però els llibres que ha escrit amb posterioritat a aquesta obra són tan nombrosos que el converteixen també en un autor «remarcablement prolífic», tot i que Sloterdijk no ha deixat d'insistir que la seva obra central és la trilogia *Esferes*. El seu primer volum porta el títol de *Bombolles*, i un subtítol que indica que allà s'hi porta a terme un estudi de «microesferologia». El segon s'anomena *Globus* i es presenta com un estudi de «macroesferologia». El tercer volum, *Escumes*, vol ser un estudi d'«esferologia pluralista». La suma dels tres volums dona la xifra gens menyspreable de 2.162 pàgines. Però aquesta *opus magnum* no ha posat punt i final als treballs filosòfics d'aquest autor, que ha anunciat la realització d'un estudi sobre els *media* que podria intitular-se *La il·lusió de la comunicació*.

Influències i rectificacions

Els autors que, segons el mateix Sloterdijk, han tingut influència en la seva formació –i dels quals pot trobar-se un rastre en els seus escrits– són força nombrosos. Cal esmentar en primer lloc els cinc filòsofs que han estat més atesos per Sloterdijk: Friedrich Nietzsche, Martin Heidegger, Theodor W. Adorno i Michel Foucault entre els contemporanis, i Diògenes de Sinope entre els antics. Aquest últim pensador va ser reivindicat a *Crítica de la raó cínica*, quan Sloterdijk era en plena pràctica del que més tard va qualificar de «filosofia de la contestació» i encara no havia endegat el projecte de construir una teoria històrica i antropològica de l'existència humana recolza-

Sloterdijk hauria acabat per defensar perilloses tesis filonazis en afirmar que la biotecnologia feia possible finalment l'antic projecte nietzschia i hitlerià de construir el superhome

da en el concepte d'espai interior (aquesta és, de fet, la idea impulsora de la seva trilogia *Esferes* i del particular saber «esferològic» que allí pretén exercitar).

A aquests cinc noms –tots ells practicants d'un pensament postmetafísic– cal afegir-hi també una segona llista que agrupa autors extraordinàriament diversos, però que han estat també objecte de trasllat i incorporació en el taller filosòfic on Sloterdijk treballa des de fa anys. Aquí s'hi poden trobar noms com els d'Oswald Spengler, Hermann Broch, Elias Canetti, Erich Fromm, Ernst Bloch, Arnold Gehlen, Günther Anders, Louis Bolk, Jacob von Uexküll, Jacques Lacan, Ronald D. Laing, Alice Miller, Gabriel Tarde, Dieter Claessens, René Girard, Thomas Macho, Bhagwan Shree Rajneesh, Gaston Bachelard, Heiner Mühlmann, Gotthard Günther o Gilles Deleuze. L'extraordinària heterogeneïtat del material utilitzat per Sloterdijk en les seves investigacions filosòfiques queda perfectament palesa en aquesta llista de secundaris, en la que s'hi pot trobar des de cronistes de la decadència inequívocament conservadors fins a antipsiquiatres de la contracultura dels anys 60, passant per cibernetics, antropòlegs, paleontòlegs, biòlegs i especialistes en l'estudi del comportament religiós. I probablement aquesta mateixa heterogeneïtat d'influències justifica el fet que Sloterdijk hagi estat titllat d'autor «inclassificable».

De fet, l'autor de *Normes pel parc humà* s'ha sentit autoritzat a practicar un moviment de crítica, rectificació i avenç sobre l'obra d'alguns dels seus grans mestres. Per exemple, Sloterdijk ha explicat que no volia caure en el masoquisme que va afectar a la teoria crítica d'Adorno, i que calia tenir la valentia de fugir de tota lògica de la reconciliació, un aprenentatge que Sloterdijk reconeix que deu al descobriment de l'obra de Foucault. En el cas de Heidegger, Sloterdijk ha denunciat el «pietisme tecnofòbic» inherent en la manera heideggeriana de preguntar-se per la tècnica i que, encara avui, repeteixen molts dels actuals seguidors de Heidegger, incapaces de veure la vessant retrògrada de la reflexió d'aquest sobre la tècnica. Igualment, l'antic reivindicador del «naturisme» característic de l'escola grega dels «cínics» no comparteix l'obsessió heideggeriana per allunyar radicalment l'existència humana de la seva vessant animal. I hi ha un tercer mestre rectificat. És justament la figura de Nietzsche. Tot i que Sloterdijk és un dels autors actuals que més amablement interpreta el sentit de l'obra nietzscheana, no ha deixat d'assenyalar certes deficiències dels plantejaments del filòsof de Basilea: el seu anticlericalisme exacerbant i el seus moments d'efervescent optimisme en la construcció futura del superhome denotaven un coneixement insuficient dels processos bioculturals que permeten la construcció dels homes, introduint d'aquesta forma la sospita sobre les mancances de la psicologia i fisiologia des de les quals Nietzsche pretenia parlar.

El «problema filosòfic» de les esferes

Amb tant d'estudi esferològic sembla que estigui justificat afirmar que el principal «problema filosòfic» abordat per aquest autor és el de les esferes. ¿Però en què està pensant Sloterdijk quan escriu sobre les esferes? Doncs val a dir que aquestes s'integren dins d'una operació encaminada a corregir i millorar el projecte d'anàlisi existencial de Heidegger. És així com s'ha atrevit a escriure: «en el cas de la existència humana allò que el llenguatge dels filòsofs recents denominava ser-en-el-món significa fonamentalment un ser-en-les-esferes». ¿I quines són les raons esgrimides

per introduir aquesta precisió? En el punt anterior ja ha quedat apuntada la seva insatisfacció davant de l'«oblit» de l'animalitat humana en la que hauria caigut Heidegger com davant de la seva fòbica visió de la tècnica. Per fugir d'aquestes dues importants limitacions, Sloterdijk s'ha proposat construir una nova «ontoantropologia» que, distanciada de l'«obstinada reserva sentida per Heidegger contra tota antropologia», vol prestar una atenció directa vers els processos a partir dels quals es construeixen els homes, i no té cap recança a l'hora de recórrer a les aportacions de les antropologies empíriques per a reconstruir els processos «antropogenètics» i «antropotècnics» que van possibilitar l'aparició i successió de les generacions humanes. L'antropòleg Dieter Claessens va desenvolupar una teoria sobre el paper que van jugar les cultures de les hordes de prehomínids com a hivernacles protectors, climatitzats i aïllats de la vella naturalesa, i en el sí dels quals la vida dels nous nats pogué començar a derivar envers el luxe i el refinament. I és aquesta teoria la que inspira la presentació sloterdijkiana de les esferes com els espais climatitzats, «morfoimmunològics» i simbòlics a l'interior dels quals es formarien i habitarien els homes.

Si bé Heidegger establí una distinció radical entre el món on viurien els homes dotats de capacitat extàtica i l'anell-entorn on romandrien tancats els animals presoners de la resposta automàtica a l'instint, Sloterdijk prefereix no quedar presoner d'aquest tipus de diferenciació que, al cap i a la fi, resulta ser una visió massa antropocèntrica i fins i tot falsa. I és per això que l'ontoantropologia que promou s'interessa per col·locar la pròpia existència humana no pas en el marc d'un temps en el que podria a vegades sorgir un esdeveniment, tal i com ho va fer Heidegger, i sí a l'interior d'unes esferes que queden en particular definides com «aquells llocs de la ressonància interanimal en els quals la manera que tenen les criatures vives d'estar juntes es transforma en un poder plàstic».

Però, ¿com és possible que el saber esferològic practicat i reivindicat per Sloterdijk vingui a dividir-se en un de micro, un de macro i un de pluralista? Per entendre la raó d'aquesta classificació pot recordar-se la periodització de la història de la humanitat que va quedar exposada en un breu assaig, *En el mateix vaixell*, en el que –tot i precedir en cinc anys a la publicació del primer volum de la trilogia– Sloterdijk ja feia ús del concepte d'esfera. Hi pintava «un fresc d'història universal de formats hegelians per a disgust d'aquells que es tranquil·litzen al pensar que els grans relats ja no seran possibles» que permetia identificar tres grans estadis en la història dels modes que els homes haurien tingut de viure junts en la nau planetària: la paleopolítica, la política clàssica i la hiperpolítica.

L'era paleopolítica va estar marcada per l'existència d'hordes de prehomínids i homínids desperdigades que haurien sabut aïllar-se i protegir-se de les terribles condicions de vida imposades

Els autors que, segons el mateix Sloterdijk, han tingut influència en la seva formació –i dels quals pot trobar-se un rastre en els seus escrits– són força nombrosos. Cal esmentar en primer lloc els cinc filòsofs que han estat més atesos per Sloterdijk: Friedrich Nietzsche, Martin Heidegger, Theodor W. Adorno i Michel Foucault entre els contemporanis, i Diògenes de Sinope entre els antics

per la vella naturalesa tot creant unes «esferes» protectores a l'interior de les quals la vida podia tenir continuïtat i, fins i tot, refinar-se. L'era de la política clàssica s'explicava a partir de la irrupció del fenomen de la sedentarització propiciada per la pràctica de l'agricultura i la ramaderia. En el si d'aquesta humanitat sedentària i arrelada a la terra es van afirmar obsessions megalopàtiques que impulsaven la creació d'unitats polítiques de grans dimensions (com per exemple els imperis, els regnes o els estats-nació), que funcionaven a partir del principi que les portava a dominar, controlar i també explotar de manera centralitzada el màxim de territori possible.

El filòsof de Karlsruhe és un fidel practicant del mode amb què el nietzscheanisme francès va tractar la qüestió de la subjectivitat: prefereix abordar l'estudi antropològic partint de la idea que l'home ha de ser vist com un producte derivat produït a partir d'una sèrie de tècniques complexes

La pàtria, la guerra, la metafísica i l'aspiració al domini total del globus terrestre eren fenòmens consubstancials a aquesta segona era. Finalment, l'última etapa, la de la hiperpolítica, quedava lligada a la irrupció de l'industrialisme (un fenomen que era presentat com una novetat absoluta), a «la mort de Déu», a «la postmodernitat» i a l'ensorrament de les clàssiques concepcions medievals, rurals i metafísiques de l'espai com a conseqüència de l'aparició d'un nou espai mundial sincrònic definit per la connexió en xarxa. De totes maneres, no es podia descriure el nou món hiperpolític, postmodern, posthistòric i postimperial que estava afirmant-se sinó s'advertia també que aquest quedava particularment exposat a haver de conviure amb fenòmens de regressió que possibilitarien també la prolongació dels comportaments agressius característics de l'era agrària i imperialista. I és per això que Sloterdijk es permetia recordar, tant allà com en d'altres llocs, les investigacions fetes per Herman Broch i altres autors a propòsit dels deliris psicopatològics que poden, segons com, estendre's en una determinada comunitat.

Doncs bé, si es considera que la reproducció de la vida a partir dels forts lligams protectors que s'estableixen entre gestants i gestats és un fenomen que no solament es va donar en les antigues hordes paleopolítiques sinó que està molt més estès –i que també resulta observable en una mare postmoderna i el seu fill; en les explicacions que els primers teòlegs cristians van donar de la figura de la Santíssima Trinitat; en les fenomenologies redactades per alguns sants cristians posteriors; i en els primers practicants de la psicologia de les profunditats–, aleshores estem davant del saber microesferològic exposat a *Bombolles*, el primer volum de la trilogia *Esferes*. En canvi, si es vol contemplar com a partir de «les construccions imaginàries» dels imperis, els regnes i els estat-nació es van poder fer vessar grans quantitats de «sang autèntica», aleshores cal dirigir-se a la macroesferologia practicada en el volum *Globus*. I si es vol entendre com després de la catàstrofe moderna del món rodó poden afirmar-se nous modes d'existència postmetafísica –alliberats de l'obsessió sentida per les ments conservadores vers la integració en grans espais rodons i tancats– llavors cal interessar-se per l'esferologia pluralista perfilada en el volum *Escumes*.

Pel que fa a la identificació del tarannà amb què opera el creador d'aquesta teoria ontoantropològica, fonamentada en el concepte d'espai esferològic interior, pot ser-nos molt útil una

observació del mateix Sloterdijk a *El sol i la mort* (un llibre sorgit d'un llarg diàleg mantingut amb el filòsof H.-J. Heinrichs):

Tal i com jo la concebo, l'esferologia és una forma de teoria freda. Suposa una forta posició d'observador en front dels processos existencials. Només se la pot practicar en el moment en què hom queda situat en un punt exterior i de no pertinença. De totes maneres, aquest fet no comporta que hom s'hagi de quedar immobilitzat. I és que resulta que, després de la seva destrucció, algunes esferes són capaces de regenerar-se i agafar volum. I és fonamentalment d'això del que cal parlar: hi ha molt més motius per reflexionar sobre els processos de regeneració i creixement d'esferes que no pas sobre la seva destrucció.³

En fixar-se en aquesta declaració, el lector entusiasmada en l'acció transformadora de la filosofia podrà creure que ja està perfectament provat que l'esferologia sloterdijkiana ha de ser tinguda per una ideologia contemplativa que impedeix la transformació social i que mereix, per tant, ser qualificada com a «conservadora». Però el motiu de convocar aquesta cita no és, ni de lluny, aquest. És tracta simplement d'il·lustrar i justificar perquè Sloterdijk ha pogut ser presentat com «un filòsof optimista».⁴

Finalment, i per acabar de reblar el clau del tarannà teòretic de Sloterdijk, cal afegir que el filòsof de Karlsruhe és un fidel practicant del mode amb què el nietzscheanisme francès va tractar la qüestió de la subjectivitat: prefereix abordar l'estudi antropològic partint de la idea que l'home ha de ser vist com un producte derivat produït a partir d'una sèrie de tècniques complexes. Aquesta aposta per la dissolució del subjecte va crear una gran polèmica filosòfica quan Foucault la va publicitar, als anys 60 del segle passat, en parlar de «la mort de l'home». Tots els partidaris de la tradició humanista van posar el crit al cel, mentre que els pensadors més intel·ligents van comprendre que calia reconstruir un nou tipus de subjecte no metafísic que no pogués ser objecte d'atac –és així per exemple com Lévinas va parlar d'un «humanisme d'un altre home» que hauria d'aprendre a obrir-se a l'Altre–. Per tant, es pot pensar que «la insolència antihumanista» que es despenia dels treballs d'un Foucault o d'un Deleuze torna a reviure en els treballs esferològics de Sloterdijk.

BIBLIOGRAFIA FONAMENTAL

Nota: l'asterisc indica l'existència d'una traducció castellana de l'obra.

Literatur und Organization von Lebenserfahrung. Autobiographie der zwanziger Jahre, Hanser, 1976. (*Literatura i experiència de vida. L'autobiografia a la dècada del vint*).

Kritik der zynischen Vernunft, Suhrkamp, 1983. (*Crítica de la raó cínica*).*

Der Zauberbaum, Suhrkamp, 1985 (*L'arbre màgic*).*

Der Denker auf der Bühne, Nietzsches Materialismus, Suhrkamp, 1986 (*El pensador puja a l'escena. El materialisme de Nietzsche*).*

Kopernikanische Mobilmachung und ptolmäische Abrüstung, Suhrkamp, 1986. (*La revolució copernicana i el desarmament ptolomaic*).

Zur Welt kommen - Zur Sprache kommen, Suhrkamp, 1988. (*Venir al món, venir al llenguatge*).

Eurotaoisumus, Zur Kritik der politischen Kinetik, Suhrkamp, 1989. (Eurotaoisme. Per una crítica de la cinètica política).*

Weltfremdheit, Suhrkamp, 1993. (L'estranyament del món).*

In einem Boot, Suhrkamp, 1993. (En el mateix vaixell).*

Falls Europa erwacht, Suhrkamp, 1994. (Si Europa desperta).*

Selbstversuch. Ein Gespräch mit Carlos Oliveira, Hanser, 1996. (Autoexperimentacions. Una conversació amb Carlos Oliveira).*

Sphären I. Blasen. Mikrosphärologie, Suhrkamp, 1998. (Esferes I. Bombolles. Microesferologia).*

Sphären II. Globen. Makrosphärologie, Suhrkamp, 1999. (Esferes II. Globus. Macroesferologia).*

Der starke Grund zusammen zu sein, Suhrkamp, 1998. (El motiu fort per estar junts).

Regeln für den Menschenpark. Ein Antwortschreiben zu Heideggers Brief Über den Humanismus, Suhrkamp, 1999. (Regles per al parc humà. Una carta de resposta a la “carta sobre l'humanisme” de Heidegger).

Die Verachtung der Massen. Suhrkamp, 2000. (El menypreu de les masses).*

La domestication de l' tre. Pour un éclaircissement de la clairière, Mille et une nuits, 2000. La domesticació del ser. Per un aclariment del clar).

Über die Verbesserung der guten Nachricht. Nietzsches fünftes Evangelium, Suhrkamp, 2001 (La competició entre les Bones Noves. El cinquè evangeli de Nietzsche).

Nicht gerettet. Versuche nach Heidegger, Suhrkamp, 2001. (Res salvat. Assaig sobre Heidegger).

Die Sonne und der Tod. Dialogische Untersuchungen mit H.-J. Heinrichs, Suhrkamp, 2001. (El sol i la mort).*

Sphären III Schäume. Pluralistische Sphärologie, Suhrkamp, 2003. (Esferes III. Escumes, Esferologia pluralista).

NOTES

1. Es va vendre un total de cent mil exemplars només en el primer any de publicació.
2. Això era el que apuntava Spengler en el pròleg escrit al desembre del 1917 per a la imminent publicació del primer volum de *La decadència d'Occident*.
3. Conversa amb Jean Baudrillard mantinguda per l'autor de l'article el mes de gener de 1987.
4. H. NIEHUES-PRÖBSTING, *Der kynismus des Diógenes und der Begriff des Zynismus*, Wilhelm Fink, 1979.
5. Per exemple, a «Weimar and the Intellectuals» (*New York Review of Books*, 7-5-70) C. E. SCHORSE podia escriure: «Com estem afectats per una crisi, ara es mira a Weimar perquè la tràgica experiència del seu ensorrament –polític, social i cultural– sembla que ens hagi d' ajudar a entendre la nostra pròpia situació. I el que ara ens xoca no és ja la distància que mantindríem amb la societat de Weimar, sinó l'afinitat que hi hauria.»
6. Existeix efectivament un gran contrast entre el gran nombre de lectors que va tenir en els primers anys de circulació aquesta obra i els que va començar a tenir pocs anys després, quan es va imposar la moda de considerar que allí no s'hi podia trobar cap reflexió digna d'interès. De totes maneres, cal dir que hi han hagut alguns autors que han tingut l'atreviment de no seguir-la. Posats a identificar alguns exemples, podrien esmentar-se els casos de Georges Bataille o del propi Peter Sloterdijk, que identifica a la figura de Spengler com un excel·lent *sparring partner* o «entrenador d'idees». A Catalunya qui ha clamat contra l'oblit de Spengler és Ferran Sáez Mateu. També cal reconèixer que el Samuel Huntington postulator de la tesis del «xoc de civilitzacions» s'ha entrenat certament amb la classificació spengleriana de les vuit cultures.
7. Sobretot si se la comparava amb les explicacions que preferien resoldre l'enigma constituït per l'obra de Nietzsche estampant-li el segell d'«irracionalista», tal i com al llarg del segle xx ho han anat fent sense cansar-se marxistes i analítics, però també amb el diagnòstic promogut per Heidegger a propòsit d'aquella fatal dependència que la nietzs-chiana «voluntat de poder» mantindria amb la metafísica de la subjectivitat pròpia de la filosofia moderna.
8. A l'hora o d'aquell centenari (o sigui, el dia 25 d'agost del 2000), Sloterdijk va llegir un discurs commemoratiu que portà el títol de *La competició entre bones noves. El cinquè «Evangeli» de Nietzsche*.
9. De fet, l'existència d'un diàleg entre el difunt Heidegger i el viu Sloterdijk havia de ser vist com un fet absolutament justificat, ja que a la *Crítica de la raó cínica* aquest últim havia actuat com un reivindicador del «heideggerianisme», argüint

en concret que la reflexió heideggeriana de l'home com un ser-per-la-mort representava una important contribució al neo-quinisme antiidealista del segle xx, ja que permetia lliurar-nos de tots els «socialismes del gran demà», ens ajudava a acceptar lúcidament el sense sentit de la vida i, sobretot, ens ajudava també a localitzar el principi que provocava la formació de les sempre lamentables subjectivitats armades.

10. En una entrevista mantinguda per Sloterdijk amb Nina FURSTENBERG: «L'último postmoderno», *La república*, 21-10-99.
11. Per exemple, a François CUSSET, *French Theory*, La Découverte, 2003.
12. Una crítica aquesta que, de fet, ja havia estat apuntada per Karl Löwith, quan va notar que en la descripció heideggeriana de la existència humana com a *dasein* la naturalesa estava completament absent.
13. Dieter CLAESSENS, *Das Konkrete und das Abstrakte. Soziologische Skizzen zur Anthropologie*, Frankfurt amb Main, 1985.
14. Almenys des dels anys 60 del passat segle, quan es va descobrir que també el ximpanzé i d'altres animals eren capaços de viure en una dimensió cultural.
15. Val a dir que Sloterdijk no és pas l'únic cas d'autor nietzschia que ha passat per la paradoxal situació de trobar-se fent una història universal encaminada a donar compte del final de les històries universals però que necessita encara d'una triada hegeliana. També el nietzscheà francès Georges Bataille va treballar amb un model d'història universal que s'organitzava a partir d'un període primitiu, un període cristià i un període final que era anomenat «modern» i que estaria marcat per les notícies sobre la mort de Déu que començà a escampar «l'home boig» que Nietzsche fa aparèixer en el famós fragment 125 del llibre *El Gay Saber*.
16. *Die Sonne und der Tod. Dialogische Untersuchungen mit H.-J. Heinrichs*, Suhrkamp, 2001. Hi ha traducció al castellà.
17. Donat el cas que la *Crítica de la raó cínica* va ser descrita per alguns crítics com l'obra d'un desesperat que enllaçava amb el més fúnebre pessimisme cultural, cal precisar que en ella hi havien ja inequívokes proves d'optimisme vital: «En els nostres cervells s'ha d'enregistrar fanàticament aquest ensenyament: digues sí a aquesta porca vida, perquè, de totes maneres segueix sent vida. La mort en tot cas sempre arribarà aviat. I de fet sempre arriba. Llavors és quan es pot dir què és el dolor». Són aquestes unes paraules escrites en una ressenya de la novel·la *Berlin Alexanderplatz* que Sloterdijk va voler recordar en el capítol sobre «La síndrome de Weimar».

Joan Pipó i Comorera, llicenciat en Filosofia per la Universitat de Barcelona, és col·laborador de l'Institut d'Humanitats de Barcelona.